

Potrebujemo humanistiko

Recenzija knjige: Collini, S. (2019). Zakaj potrebujemo univerze? Ljubljana: Krtina.

Delo *Zakaj potrebujemo univerze?* Stefana Collinija, profesorja intelektualne zgodovine in angleške književnosti (kar za bralko ni zanemarljiva informacija) na univerzi v Cambridgeu, je bilo napisano v času, ko študira vse več posameznikov, in v času, ko vse več ljudi meni, da formalno še vedno avtonomen prostor, namenjen poučevanju in raziskovanju, državi odžira čisto preveč denarja ter le včasih ustreza ekonomiziranim »potrebam družbe«, kar naj bi po taktu neoliberalne ideologije bilo osrednje poslanstvo visokošolskih institucij. V strahu pred zmanjšanjem ali ukinitvijo financiranja zato najbolj trepetajo in so zagrenjene tiste discipline, ki se trmasto upirajo vsakršnemu poskusu, da bi svoje raziskovanje utemeljile (tudi) s tržnim modelom, obenem pa so skozi lupo omenjene tržne logike skorajda pripoznane kot intelektualne aberacije, ki nujno potrebujejo ideološko prevzgojo.

Knjiga je razdeljena na dva dela; v prvem, ki vključuje pet poglavij, avtor začne z duhovitim preigravanjem značilnosti univerz v 21. stoletju in jih podkrepi v naslednjem poglavju o zgodovini britanskih univerz – spremljamo komercializacijo in komodifikacijo visokošolskih ustanov, ki se jih na drugi strani oklepata tradicionalna vzvišenost in odmaknjenost od *vsakdanjega*, kar povzroča nekakšno temeljno »zapletenost in netransparentnost« (str. 23) univerzitetnega prostora. V poglavju o zgodovini univerz Collini navrže še nekaj številčk, ki potrjujejo, da se je prav s povečanjem števila univerz v njih pojavil format tekočega traku: čim več študentk_ov, še več člankov in precej manj svobodnega tavanja po intelektualnih labirintih. V naslednjem poglavju predstavi še danes aktualno besedilo Johna Henryja Newmana *The Idea of a University*, ki ima svoje korenine v letu 1852 in do katerega je Collini sicer dosledno vljuden in uvideven, a se prav tako dosledno distancira od odlomkov in idej, ki si jih prenekateri humanist danes izposoja za nostalgичno opevanje pogosto rigidnih idej o domnevnih zlatih časih univerz, kot naj bi bila humboldtova. V nadaljevanju Collini posebno poglavje posveti značaju humanistike in ga – ker drugače ne gre, če želi odgovarjati na družbeno vzdušje – nenehno primerja z naravoslovnimi, tehnološkimi in medicinskimi disciplinami, ki imajo pogosteje neposreden ugoden učinek na gospodarstvo ter so zato veliko redkeje primorane zagovarjati svoje delo in porabo denarja, obenem pa precej enostavneje zadovoljijo tista družbenopolitična pričakovanja, ki »javno dobro« razumejo le še kot neposredno koristnost za obstoječ model gospodarskega razvoja. Karakteristike humanizma so v javnosti pogosto tarča napada in v uvodniku tematske številke revije *Borec* jih Primož Krašovec, ko opisuje tekst *Akceleracija univerze* Armena Avessiana, komentira tako: »ne glede na deklarirano kritičnost je humanistika še vedno le ena v množici vednosti in teorij, ki si krčevito prizadevajo za obstanek na trgu, le da, v nasprotju z drugimi, ne s prikazovanjem lastne superiornosti, temveč

z obsojanjem drugih in s paranoidnimi domnevmi o svetovni kapitalistični zaroti proti kritični misli« (Krašovec 2020, str. 142). Tudi Collini ugotavlja, da so humanisti ke pri upravičevanju in zagovarjanju svojega raziskovanja precej bolj nagnjeni_e k defenzivnosti, kar nujno pomeni težave pri sporazumevanju s financerji. Prvi del je v bistvu prikaz trenutnega stanja in nadaljnjih teženj glede na preteklost, pri čemer se avtor uspešno izogne moraliziranju, saj veliko raje ubere pot obzirne mere izzivanja tako napadalcev kot žrtev, četudi tekst temelji na pretežno neposredni kritiki politizacije in potrženja visokošolskega prostora. Verjetno je ključna odlika njegovega pisanja, posebej vidna v prvem delu, zmožnost, da očitne značilnosti sodobnega časa preplete s svojimi ugotovitvami o stanju univerze ter nekaterimi preprostimi dejstvi, ki podkrepijo njegovo razmišljanje, s tem pa bralki omogoča pregleden vstop v razprave o visokem šolstvu.

Drugi del knjige je sestavljen iz avtorjevih predhodnih zapisov, ki so, z izjemo enega, že bili objavljeni drugod in stojijo pod krovnim geslom »priložnosti za zagovorništvo univerz«. V veliki meri gre za odzive na mnogotere dokumente o prihodnosti visokega šolstva, ki so, logično, do skrajnosti usklajeni z neoliberalno logiko. Avtor predstavi bibliometrične metode, s katerimi se *meri* uspešnost sodobnih univerz, in najde (vsekakor ni bilo pretirano težko) mnogotere značilnosti poslovno-gospodarskih organizacij, ki se eksplicitno vpletajo v dokumente o visokem šolstvu. Morda celoten drugi del najboljše povzame odlomek, v katerem Collini poudari, kako ogromne »težave ima javni jezik sodobne tržne demokracije z družbenimi dobrinami, ki jih ni mogoče ne kvantificirati ne zadovoljivo razširjati s pomočjo tržnih mehanizmov« (str. 181). Podobno sugestiven in provokativen je bil na primer tudi Mark Fisher (2021), ko je v delu *Kapitalistični realizem: Ali ni alternative?* zapisal, da »domnevno potrženje šolstva [...] sloni na zmedeni in slabo razviti analogiji: ali so študenti *potrošniki* storitve ali njen *produkt*?« (str. 63), medtem ko birokrati od univerze (in vseh drugih institucij) ne zahtevajo primerjave »uspešnosti ali rezultatov«, ampak primerjavo »med prikazano *reprezentacijo* te uspešnosti in rezultati« (prav tam, str. 64). Nadalje je za kapitalistični sistem nujna konkurenčnost, medtem ko je ena izmed značilnosti univerz sodelovanje, pravi Collini, kar spet nujno mede uradnike in razne odbore za financiranje visokega šolstva, ki poskušajo glede na absurdne kategorije, kriterije in merila univerze okronati z nazivi, kot so »najodličnejša«, »najinovativnejša«, »najuglednejša« itd. Avtor vloži precej truda v zagotavljanje, da je humanistika bolj prijateljska od svojega nasprotja, naravoslovja, ki ga je sistem že uspešno ugrabil, in nam s tem brez teatralnosti pokaže na še en razlog, zakaj potrebujemo humanistične vrednote. Enako zgovoren je tudi naslov osmega poglavja – VisokoŠolstvoVB, d. o. o., v katerem izhaja iz odlomka bele knjige *The Future of Higher Education* iz leta 2012 in neusmiljeno – vendarle je literarni kritik – analizira slog in vsebino dokumenta ter se obregne ob za vlado najbolj pereče področje – »pošten dostop« do kvalitetne (univerzitetne) izobrazbe; simptomatsko je hektično, četudi v alinejah(!), vrstiti nebuloze, kot so »sektor ponuja možnost visokošolskega izobraževanja vsem, ki imajo potencial, da imajo od tega korist« (str. 184). Tudi naslednji dve, zadnji poglavji sta razdelava dokumentov, ki poskušajo s svojimi idejami »rešiti« visoko šolstvo v Veliki Britaniji (v resnici pa

jim je v interesu *kjerkoli že* akumulirati še več kapitala). V prvem Collini naniza še nekaj plitkih ciljev univerze, ki so po nekih *merilih* »napredni«, medtem ko se v zadnjem poglavju osredotoči na odziv javnosti, ki je vsebino dokumenta skrčil na vprašanje šolnin. Browne, pisec poročila, neposredno zapiše, da naj bo univerza še ena ponudnica storitev, študentke_i pa naj bodo njeni sedanji potrošniki in produkti prihodnosti (če se vrnemo k Fisherju). Drugi del je tako bogat nabor primerov sodobnega diskurza o vlogi visokošolskega izobraževanja, ki je nedvomno zreducirana na človeški kapital: vseživljenjsko učenje, razvijanje kompetenc in doseganje potencialov. Pri tem Collini ne odkrije nič novega: njegov namen je, kot kaže, »zgolj« na enem mestu ponuditi vpogled v interese odločevalcev in njihovo nesposobnost elementarne presoje ideološke navlake, ki se vsiljuje na področje visokega šolstva. To mu tudi izjemno dobro uspe.

Zaključek je še nekoliko bolj hudomušen kot komentarji in opazke, ki jih Collini vrsti skozi celotno knjigo. Na zadnjih dveh straneh pred epilogom objavi »kratko parodijo z ironičnim podtonom« (str. 220), v kateri obrne prioritete in na piedestal postavi humanistiko, družboslovje in umetnost – naravoslovje je tisto, ki izgublja financiranje. Njegovo delo je tako navsezadnje nekoliko bolj zagovor humanistike, tako iz osebnih kot objektivnih razlogov; dikcija in tržni izidi, ki jih zahteva vlada (in do nje servilne institucije), so sumničavi do vsega, česar osnovne poteze ne kažejo potenciala za hranjenje neoliberalnih ust, a to lahko v končni fazi doleti tudi naravoslovne discipline. Avtor eno izmed osrednjih linij razprave začne in sklene pri problemu, da so »večji elementi financiranja raziskav vezani na tako imenovane ‚nacionalne prioritete‘ – namreč teme, ki se zdijo ‚vredne‘ preiskovanja ne raziskovalcem z ustreznih področij, temveč vladi« (str. 226). To smo ne nazadnje pred nekaj meseci doživeli tudi v slovenskem prostoru. Nezaupanje in nove oblike nadzora univerzo reducirajo na birokratski aparat, ki naj zna pravilno prikazati (v obrazcih, razpredelnicah, grafih in alinejah) in oglaševati svoje *delo*, ki naj tudi financerjem prinese zaslužek. Collini je do odločevalcev, odborov, uradov, inšpekcij in nadzornih organov (lahko bi še naštevati) pogosto zbadljiv in posmehljiv, ne pa moralizatorski, čeprav mestoma pokroviteljski (ne nujno z negativno konotacijo).

Z učinkovitim – zrelim, stabilnim in premišljenim – pristopom mu je »uspelo« na nekaj več kot dvesto straneh prikazati še vedno aktualno grotesko, duh časa, a kljub razmeroma pikremu slogu bralki ponuditi podstat za drugačna izhodišča za javne razprave o univerzah, kar je, kot je pojasnil v epilogu, bil njegov osrednji namen. Pri branju ne naletimo na radikalno nove uvide, temveč na vse, kar nam je že znano. Med listanjem in prebiranjem z rahlim nasmeškom nenehno kimamo in se strinjamo. Knjiga je pač posledica Collinijevega karakterja ter dolgoletnega spremljanja akademskega prostora in sodelovanja v njem ter temu pripetega razmisleka o spremembah, ki jih univerza doživlja, in zasukih, ki jih potrebuje. V zadnjih vzdihljajih pisanja se začuti še nek nekoliko bolj oseben utopičen vzgib, ko zaide k temeljnemu filozofskemu vprašanju »kdo smo mi« (ti, ki potrebujemo gospodarsko blaginjo, in kaj nam ta blaginja pomeni), s čimer skuša motrenje o kapitalistični grozoti, ki napada javno dobro – univerze, uravnotežiti z dejstvom, da ljudje živimo tudi tiste vrednote (in zaradi teh istih vrednot), ki v »svojem bistvu« še vedno

nimajo nič s komodificiranim pojmovanjem sveta in nas v njem: Univerze naj bi ponujale prostor za preizpraševanje o tovrstnih vrednotah in tako navsezadnje z vprašalnico *zakaj* obenem tudi odgovori na vprašanje, ki ga sebi in nam zastavi v naslovu.

Hana Hunjet

Literatura in viri

Fisher, M. (2021). *Kapitalistični realizem. Ali ni alternative?* Ljubljana: Maska.

Krašovec, P. (2020). Konec šole. *Borec*, LXXII/2020, str. 784–786.